

Reprezentáció és propaganda

I. Erzsébet két oxfordi látogatása

I. Erzsébet királynő (1558–1603) negyvenöt éves sikeres kormányozása ma is elismerést vált ki az utókorból. A királynő reprezentatív nyilvános megjelenései és az azokhoz kapcsolódó látványos és nyelvezetében sokféle hagyományra épülő propaganda nagyban hozzájárultak uralkodásának eredményességéhez. Erzsébet színészi és retorikai képességeivel már a kortársai is tisztában voltak, sőt a királynő egy 1586-os beszédében erre maga is hivatkozott, mikor az uralkodói szerepkört a színészekéhez hasonlította, akiket „*az egész világ szeme láttára színpadra állítottak.*”¹ Erzsébet tisztában volt azzal, milyen jelentősége van annak, hogy személyesen látogat el alattvalóihoz, így a negyvenöt év alatt huszonkét hosszabb nyári orszájárást tett, amelynek során 420 alattvalói rezidenciát és 50 várost látogatott meg.²

Az elmúlt két évtizedben előtérbe került a királynő uralkodói stratégiáinak vizsgálata, amelyekben hangsúlyos szerepet kapott a királynő reprezentációja. Ennek eredményeként 2014-ben kiadták John Nichols *Progresses, Public Processions of Queen Elizabeth* 1823-ban megjelent, kiegészített és tudományos jegyzetekkel ellátott forrásgyűjteményét öt kötetben, amely új lendületet adott a téma kutatásának. Míg korábban Erzsébet hatalomgyakorlását elsősorban a politikai kérdések szemszögéből vizsgálták, jelen tanulmány ahhoz az irányzathoz kíván csatlakozni, amely a propaganda és reprezentáció jelentőségét emeli ki. A királynő két oxfordi látogatásának összevetése jól tükrözi a reprezentációban történő hangsúlyeltolódásokat, amelyek az uralkodó politikai és egyházi hatalmának megszilárdulását, de egyben önkényesebbé válását is jelzik.

A királynő 1566-os és 1592-es oxfordi útjai rendkívül fontosnak tekinthetők, mivel Oxford egyetemvárosa, Cambridge-hez hasonlóan, nemcsak a korabeli szellemi élet központja, hanem a teológia egyedüli fellegvára is volt, mivel a VIII. Henrik-féle anglikán reformáció a szerzetesi központokat feloszlatta. A kortárs német utazó, Paul Hentzner útinaplójában Oxfordot „*a legnevezetesebb angol Athénnek*” nevezi, mely „*a tudás és bölcsesség legtisztább forrása, ahonnan a hit, a nemesség és tudás bőségesen árad a királyság minden tájára.*”³ Oxford feltétlen hűségének biztosítása mindkét alkalommal állami és egyházi érdekek egyaránt tekinthető. Az első látogatás a királynő uralkodásának nyolcadik évében a korai uralkodói reprezentációhoz köthető, mikor még nincsenek bejáratott és sablonos formulák, hiszen Erzsébet álláspontja sem rajzolódott ki világosan olyan kérdésekben, mint a házasság vagy a trónutódlás. Az 1592-es oxfordi tartózkodás viszont a késői propaganda, a Szűz Királynő-kép időszakából való, amelyet meghatározott a Spanyol Armada fölött aratott tengeri győzelem diadalérzete, de egyben az öregedő királynőt körülvevő növekvő gazdasági és politikai feszültségek is.

1 ELIZABETH 2000. 194.

2 COLE 1999. 26, 32.

3 HENTZNER 1612. 141. Paul Hentzner, német jogász, aki 1596 és 1598 között járt Angliában, Oxfordot 1598. szeptember 12-én kereste fel, és útinaplóját latinul *Itinerarium* címmel 1612-ben adta közre.

1. kép – Oxford, 1605. John Speed térképe. A térkép fordított, D–É tájolással mutatja a várost.

Az egyetemi látogatások egyik érdekessége, hogy a királynő programját az egyetem életébe illesztették, és az egyetemi testület mintegy bemutatta az ott folyó munkát és az olyan kiemelkedő alkalmakat, mint a latin és angol nyelvű színi előadások vagy a különböző tudományterületek disputációi. Erzsébetet a protestáns szellemiségű kollégium, a Christ Church látta vendégül, és ott rendezték be az udvartartását is. A városban töltött idő alatt az oktatás tovább folyt, és a kiemelt eseményekre délután vagy este került sor. A két látogatás programja így hasonló volt, de a két alkalom között eltelt huszonhat év egyértelműen más történelmi kontextust teremtett, ahol mind a királynő, mind pedig a fogadó egyetemi közösség retorikája megváltozott. Bár az első eseményről számottevően több forrás maradt fenn, mint a másodikról, mégis jól összevethető a két alkalom, mivel mindkettőről rendelkezésre áll korabeli beszámoló, egyes köszöntő beszédek szövege, a disputák témája és a kifüggesztett alkalmi versek gyűjteménye.

A két látogatást három szempont szerint kívánom megvizsgálni: hogyan jelenik meg a tekintély, a tiszteletadás és a tanács. E három szempont minden uralkodói országjárás legfőbb alappillére, amelyeknek az összjátéka megmutatja a külsőségek mögött rejlő hatalmi viszonyokat.

A tekintély bemutatásának kérdése nagyon összetett, hiszen Oxfordban nem csak a világi uralkodói hatalom megjelenítése fontos. Erzsébetnek a tudomány tekintélyével kell

felvennie a versenyt, sőt mint az anglikán egyház „kormányzójának” a teológia doktorai előtt is meg kell állnia a helyét.⁴ Ez utóbbi különösen érzékeny pont, hiszen Oxfordban 1566-ban még több katolikus tudós küzdött pozíciójának megtartásáért, és közvetlenül próbálták a királynő kegyeit elnyerni. Ugyanakkor egyre nagyobb teret kaptak az I. Mária idején száműzetésbe kényszerült és nagy számban hazatérő teológusprofesszorok, akik a genfi radikális reformáció hívei lettek. Ők élethelyzetüknél fogva is privilégiumoknak tekintették, hogy meghatározzák az igaz hit tételeit, és gyakran helyezkedtek szembe az udvar hivatalos egyházpolitikájával. Kulcsfontosságú kérdés volt az is, hogy Erzsébet mennyire tudja nőként megteremteni uralkodói tekintélyét a férfiakból álló akadémia világában, és milyen eszközöket használ pozíciója legitimálására, amelyet nemcsak a katolikus hatalmak kezdtek ki, hanem egyes radikális protestáns prédikátorok is, akik köteleseknek tekintették, hogy tanácsaikkal irányt mutassanak uralkodójuknak.

A második szempont a tiszteletadás, mely elsősorban a látogatásra készített ünnepi megnyilvánulásokat, azok nyelvi, retorikai és vizuális formáit elemzi. Míg egyes elemek visszatérnek, mások kikopnak, illetve újonnan jelennek meg a királynő tiszteletében, melyeknek politikai jelentőségére érdemes felfigyelni.

A harmadik szempont a tanács, mely talán a legizgalmasabb kérdése az országjárásoknak. Míg minden királyi látogatás egyértelmű célja, hogy a meglátogatottak felett ellenőrzést gyakoroljon, az alattvalóknak is lehetőségük nyílik uralkodójukhoz közvetlenül szólniuk. A házigazdák által rendezett szórakoztató programok egyben a neki szánt nem hivatalos tanácsok, sőt néha a vele szembe támasztott elvárások közvetítésére is szolgálnak. Az, hogy az egyetemi testület milyen üzenetet mer megfogalmazni, s hogy erre a királynő mennyire nyitott, mutatja meg, hogy milyen mértékben kölcsönös a találkozás, milyen a hatalmi viszony Erzsébet és tudós alattvalói között.

A királynő első oxfordi látogatása, 1566. augusztus 31. – szeptember 6.

A királynő látogatása régóta tervezett cél volt, mely végül csak két évvel a Cambridge-be tett látogatás után valósult meg az oxfordi pestisveszély miatt. Az udvar számára rendkívül fontos volt, hogy biztosítsa Oxfordnak mint a teológiai képzés egyik központjának lojalitását a parlament által 1559-ben elfogadott egyházi reformtörvényekhez, amelyek visszaállították az anglikán államegyházat I. Mária uralkodása után. Míg az 1564-es cambridge-i látogatáson főképp a radikális protestánsok megregulázása volt a cél, Oxfordban összetettebb volt a vallási kép a nagyszámú katolikus tudós jelenléte miatt, akik a legtöbb kollégiumban még számottevő befolyással rendelkeztek, kivéve a Christ Church és a Magdalen kollégiumot. Így Erzsébetnek döntenie kellett a katolikus tanárok helyzetével kapcsolatban, akik bíztak abban, hogy hallgatólagos toleranciában részesülnek.⁵ Ebben az időben a katolikus hatalmak még élénk diplomáciai kapcsolatot tartottak fenn az angolokkal, nagyban folytak a királynő házasságáról a tárgyalások, sok esetben katolikus jelölttel. Figyelemre méltó, hogy az oxfordi látogatáson a spanyol követ mint különleges

⁴ Míg VIII. Henriket a parlament hivatalosan az anglikán egyház fejevé nyilvánította 1534-ben, I. Erzsébet csak az „Egyház legfőbb kormányzója” (*Supreme Governor*) címet kapta 1559-ben, mivel az egyházi vezetők problematikusnak ítélték azt a kérdést, hogy lehet-e asszony a Szent Pál-i értelemben „feje”, azaz, „ura” az egyházának. Lásd: I Kor 12,1–31.

⁵ KILROY 2013. 333–335.

megtiszteltetésben részesülő vendég vett részt, akinek királyát John Bereblock beszámolójában „*Fülp Spanyol király, országunk egyik nagy barátja*” címmel illette.⁶ Ugyanakkor már Oxfordban is számolni kellett a puritán érzelmű protestánsok ellenállásával és nyílt hittételi megnyilatkozásaival, amelyek Erzsébet egyházfői tekintélyét fenyegették.

Míg e vallási bizonytalanság volt az oxfordi látogatás egyik legfőbb kérdése, nagyon kevés konkrét megnyilatkozás hangzott el róla, mintha a királynő akarattal kerülte volna a nyílt állásfoglalást.⁷ Ugyanakkor a korabeli beszámolók több incidenst is tartalmaznak, melyek az ünnepi külsőségek mélyén húzódó feszültségekről árulkodnak. Miles Windsor⁸ beszámolója például rögzíti azt, mikor a királynő megleckézteti a radikális protestáns Laurence Humphreyt, az egyházi viseletet támadó puritán csoport vezetőjét.⁹ A látogatás első napján Humphrey tolmácsolja az egyetem köszöntését, mire Erzsébet válaszában epés utalást tesz a teológus kifogástalan öltözékére: „*Úgy látom, hogy ez a talár és papi ruha nagyon jól áll magán; csodálkozom, hogy mégis ilyen szigorú erről az álláspontja.*”¹⁰ A királynő két neves katolikus tudóssal történő találkozásával kapcsolatban pedig az a feltűnő, hogy azok nem részei a hivatalos programnak, privát, sőt esetleg titkos, véletlennek tűnő, de valószínűleg megrendezett események. Mindkét esetben olyan nagy hírű katolikusokról van szó, akiknek állása és egzisztenciája függhetett a találkozótól, és a beszámolók arra utalnak, hogy mennyire bíztak még Erzsébet jóindulatában és segítségében. A találkozók félhivatalosságát mutatja, hogy a források eltérő napokra datálják őket, habár a helyszín, az intim kert, megegyezik: az egyik esetben az esti színi előadásra siető, a másik esetben az utolsó disputára igyekvő királynőt állítják meg. Az egyik tudós, George Etheridge görögprofesszor, aki már VI. Edward uralkodása alatt is elhagyni kényszerült katedráját és Erzsébetre sem esküdött fel, de ennek ellenére egyelőre meghagyták hivatalában.¹¹ A másik katolikus Thomas Neale, héberprofesszor, akit szintén hite miatt kezdtek ki, de akinek csak három év múlva kellett véglegesen távozni posztjáról.¹² Mindketten az alkalomra készített külön díszes könyveikkel kedveskedtek Erzsébetnek, amelyet ő meleg szavakkal köszönt meg.

Míg a királynő egyházfői hatalmáról egyáltalán nem esett szó a látogatás alatt, annál több szerepet kapott világi hatalmának tekintélye. Minden külső pompát és formai előírást hibátlanul betartottak a vendéglátók. A woodstocki királyi birtokról szombati napon érkező Erzsébetet még a városon kívül, az egyetem joghatósági körzetének határán fogadta az egyetem alkancellárja és delegációja, majd a várostól egy mérföldnyire köszöntötte őt a civil városatyák testülete, élén a polgármesterrel. Az északi városkaputól a központi kereszteződésig, a Carfaxig diákok és különböző egyetemi oktatók címüknek és rangjuknak

6 BEREBLOCK 2014. 646. John Bereblock 1561-ben az oxfordi St. John kollégiumban szerezte meg baccalaureatusi fokozatát, később az Exeter kollégium dékánja lett. Az ő rajzai illusztrálják Thomas Neale Erzsébetnek átadott verses dialógusát. Ezek a rajzok tekinthetők az oxfordi kollégiumok legkorábbi képi ábrázolásának.

7 SHENK 2003. 85.

8 Miles Windsor (c. 1541–1624) a Corpus Christi kollégium tagja. 1566-ban szerepelt az Erzsébet előtt bemutatott színdarabokban is.

9 KEENAN 2007. 97.

10 WINDSOR 2014. 472.

11 WINDSOR 2014. 484–85.

12 BEREBLOCK 2014. 657. Míg Bereblock a találkozót csütörtökre datálja, Windsor és Robinson beszámolójában kedd szerepel.

megfelelő sorrendben térdelve várták a királynőt. Mindenütt beszédek hangzottak el, Giles Lawrence¹³ például Carfaxnál görög nyelven tizenöt percen át köszöntötte Erzsébetet.¹⁴ A királynő a színi előadások és a disputák alkalmából is kiemelt elhelyezésben részesült. Mindkét esetben külön emelvényt készítettek számára, sőt a St. Mary templomban, ahol az akadémiai viták zajlottak, a tudósok emelvényénél is magasabb helyet kapott a keleti oldalon. Nemcsak ő láthatott mindent, hanem ő volt a legjobban látható, így a legfontosabb látványossága is az eseménynek.¹⁵

Minden tökéletes rendben zajlott, de a beszámolók gyanúsán hallgatnak arról, hogy Erzsébet, miután elfoglalta szálláshelyét a Christ Church kollégiumban, miért nem jelent meg sem a vasárnapi istentiszteleten, sem a hétfői nap folyamán, habár mindenki teljes készültségben várta. Csupán egyetlen forrás utal a királynő kimerültségére, esetleg betegségére,¹⁶ a többi dokumentum hallgat az okokról. A királynő, szemben a két évvel korábbi cambridge-i látogatással, nem kereste fel a kollégiumokat sem. Egyetlen helyre, a kollégium dísztermeként használt St. Mary templomba ment csak el, ahol kedden, szerdán és csütörtökön a nyilvános disputákat rendezték. A pénteki istentiszteletet viszont ismét elmulasztotta. Ezenkívül nyilvánosan csak a saját kollégiumának nagytermében rendezett színi előadásokon jelent meg hétfőn, szerdán és csütörtökön. Feltűnő a királynő elzárkózása a nyilvánosság elől, ami feltételezi, hogy bizonytalanabb helyzettel kellett szembenéznie Oxfordban 1566-ban, mint 1564-ben Cambridge-ben.

A tiszteletadás nyelvi megnyilvánulásait szemléltetik a beszédek és az a rengeteg latin, görög, sőt héber nyelvű vers, melyet a kollégiumok kapuira és falaira függesztettek ki.¹⁷ A költeményekben használt hízelgő jelzők a fiatal és művelt, házasságra készülő királynőt jelenítik meg. Henry Bust¹⁸ például a három mitológiai istennő vetélkedésének történetét használta fel Erzsébet magasztalására, mint aki megérdemelte volna a győzelmet az istennők előtt, mint a legfenségesebb, legbölcsebb és legszebb.¹⁹ E versekből kitűnik a királynő műveltségének és bölcsességének dicsérete, amely elsőbbséget kap a szépségének és hatalmának magasztalásánál. Erzsébet retorikájában ez az elem a kezdetektől megtalálható. Edward öccsének 1549-ben küldött festményét kísérő levelében úgy fogalmaz, hogy habár arca vonásait csak pirulva küldi, de a mögötte rejlő elméjére büszke.²⁰ Erzsébet trónra kerülésével műveltségének hangsúlyozása tovább erősödik, és későbbi beszédeiben a női hatalomgyakorlás igazolásának egyik legfőbb pillérévé válik. A műveltségével az uralkodói szerepet kiérdemlő fejedelem megfelel a kor humanista eszményének. Erasmus 1516-ban írt, *A keresztény fejedelem neveltetése* című könyvében hangsúlyozza, hogy a jó uralkodót

13 Giles Lawrence (1522–1584/85) 1539-től a Corpus Christi, 1542-től az All Souls kollégium tagja, majd kinevezték görög regius professzornak, mely tisztséget I. Mária alatt nem gyakorolhatta.

14 WINDSOR 2014. 473.

15 BEREBLOCK 2014. 649.

16 BEREBLOCK 2014. 643.

17 Gerald Kilroy számításai szerint majdnem ezer verset függeszthettek ki a falakra a látogatás alkalmából, ha átlagos mennyiségnek tekintjük azt az 56 verset, mely a Corpus Christi kollégium iratai között maradt fenn és beszorozzuk az akkori kollégiumok és nyilvános iskolák ('hall', illetve latin nevén 'scholae publicae') számával. KILROY 2013. 339., 370–371.

18 Henry Bust a Magdalen kollégium tagja 1560-tól.

19 OXFORD VERSES 2014. 602. Ez a költői kép három évvel előzi meg Hans Eworth olajfestményének hasonló témájú ábrázolását *Erzsébet és a Három Istennő* címmel (1569). HACKETT 2014. 236–246.

20 ELIZABETH 2000. 35. Levél VI. Edward angol királynak Erzsébet hercegnőtől, 1549. május 15.

nem a katonai képzettsége, hanem az olvasottsága és a *Biblián* edzett lelkülete teszi jó királlyá. E humanista uralkodóeszmény alapvetése, hogy a fejedelem Isten igazságát és irgalmasságát követi, művelt és bölcs, nem a vitézségre, hanem a békeszeretetre törekszik.²¹ Az istenesség, tanultság és békére törekvés Erzsébet retorikájának és a hivatalos propagandájának is legfőbb elemei lettek.

A királynő műveltségének dicsérete már az 1564-es cambridge-i látogatásakor is központi helyet kapott. Abraham Hartwell²² egy évvel később publikált, a látogatás latin nyelvű verses elbeszélését tartalmazó pamfletjének is a „*Regina Literata*”, a „*művelt királynő*” címet adta. Ezt az irányvonalat követte az 1566-os oxfordi látogatás is. Thomas Kingsmill²³ az első napon a királynőt köszöntő beszédében az erasmusi eszmények közül emelt ki kettőt, az igaz istenhit visszaállítását, valamint a békés uralkodást, és ezeket állította mondanivalójának központjába.²⁴ De közben kitért a női uralkodás jogosságának igazolására is, amelyre szintén erasmusi választ adott, hiszen műveltsége teszi az uralkodót nagygyá:

„*Országunkban nagyhirű az uralkodó, mert habár nőnek született, semmilyen más helyen vagy városban nem érzi magát jobban, mint az egyetemen; kimagasló műveltségű és a tanulásban örömet leli. És így lehet-e más, amit a halhatatlan Isten a halandónak ad, olyan szent vagy olyan drága, mint a nemes uralkodó és fejedelem, aki a tudományban jártas és istenfélő?*”²⁵

William Lane beszéde azt fejtegeti, hogy miért alkalmasak a nők is a hatalomgyakorlásra. Konklúziójában kiemeli, hogy „*jogosan uralkodhatnak a férfiak felett*” mivel nem a nemük számít, mert a „*bölcsesség teszi a királyt uralkodóvá.*”²⁶ Érvelésében felsorakoztatja az ellenérveket is, hogy a nők teste és fizikuma gyengébb, de rögtön meg is cáfolja ezt, mondván, hogy amire a nő alkalmatlan, azt férfi alattvalóik is el tudják végezni. Lane beszédét egy költeménnyel zárja, amiben Erzsébetet mint „*szűz Minervát*” magasztalja. A téma több más helyen is felbukkan, mint például Robert Temple második versében, ahol a királynő olyan, mint akit „*Minerva szent tejével tápláltak,*”²⁷ vagy Edward Wotton költeményében, amely egyértelműen a női uralkodás igazolására szolgál: „*Csodálatos, hogy egy hatalmas országot / Nem férfi, hanem istenfélő szűz irányít / Egymaga, és nyugodt békében kormányoz.*”²⁸ Áttekintve a dicsőítés nyelvezetét, egyértelműen megállapítható, hogy a kortársakat kiemelten foglalkoztatta Erzsébet női uralkodásának kérdése, mely a folyamat-

21 POLLNITZ 2015. 7–10.

22 Abraham Hartwell 1559-től 1567-es visszavonulásáig a cambridge-i King's College tagja, több latin nyelvű költeményét is publikálták.

23 Thomas Kingsmill a Magdalen kollégium tagja, a természettudomány, majd később a héber nyelv előadója, erősen protestáns érzületű szónok.

24 OXFORD VERSES 2014. 584.

25 OXFORD VERSES 2014. 586.

26 OXFORD VERSES 2014. 597. William Lane-től összesen két költemény és egy érvekbe rendezett disputavázlat maradt fenn.

27 OXFORD VERSES 2014. 608. Robert Temple 1560-tól a Magdalen kollégium gyakornoka, 1570-ben szerzett baccalaureatusi fokozatot.

28 OXFORD VERSES 2014. 599. A vers Edward Wotton neve alatt jelent meg, de Sarah Knight szerint a szerző valószínűleg Henry Wotton, aki 1562-ben szerzett baccalaureatusi fokozatot a Christ Church College-ban, és 1566-ban ugyanott kinevezték a görög tudományok tanárának. OXFORD VERSES 2014. 597.

ban lévő házassági tárgyalások és a trónöröklés szempontjából nagy politikai jelentőséggel bírtak.

A harmadik szempont, amit érdemes hangsúlyozni, hogy az első oxfordi látogatás beszámolóiban milyen sok példát lehet találni a félhivatalos tanácsok, javaslatok, a királynő felé támasztott elvárások megnyilvánulásaira. Ezek legtöbb esetben a királynő remélt házasságára, illetve a trónutódlásra vonatkoznak. Ezek a királynő 1562-es, majdnem végzetes kimenetelű himlőbetegsége óta folyamatosan napirenden voltak. A parlament mindkét háza több petíciót nyújtott be Erzsébetnek, hogy válasszon férjet. Bár több külföldi herceg is pályázott a királynő kezére, az egyik legesélyesebb hazai kérő épp az egyetem 1564-ben kinevezett kancellárja, Robert Dudley, Leicester grófja volt. Leicester, mint az egyetem legfőbb előjárója, a látogatáson kiemelt figyelemben részesült, az egyetemi disputákon díszhelyet készítettek számára, és ő az, aki az utolsó napon az egyetem díszpolgárává avatott számos udvaroncot. De ennél többre is engednek következtetni a fennmaradt dokumentumok, amelyekből kitűnik, hogy Erzsébetet és Leicestert sokszor egyenrangú személyként ábrázolták, és Leicestert szinte külön is a királynő figyelmébe ajánlották. Thomas Neale²⁹ személyes találkozóján a királynőnek egy díszes kiállítású könyvet adott át, amely egészen egyéni alkotást tartalmazott: egy latin nyelvű verses dialógust Erzsébet és Leicester között, amelyben a pár a woodstocki királyi birtokról Oxford fele lovagol, miközben a gróf bemutatja a királynőnek egyesével a kollégiumokat és az iskolákat. A könyv érdekessége, hogy a nagyon szép elrendezésű szöveget John Bereblocknak a kollégiumról készült illusztrációi kísérik. A szöveg Leicester grófjának műveltségét és vezetői képességeit éltetik. A verses dialógus királynője például így szól a grófhoz: „*Most már látom, Robert, hogy miért szeretnél jobban vezető lenni itt [Oxfordban], mint gróf máshol. Úgy tűnik, valóban vezetői képességekre tettél szert,*” és később pedig egyenesen azt mondja, „*menj, és bizonyítsd be, hogy méltó társam vagy (kiváló gróf).*”³⁰ A királynő házasságáról történő véleménynyilvánításról tanúskodik a neki bemutatott angol nyelvű darab, a *Palamon és Arcyte*. A színművet Richard Edwards, a királyi kápolna gyermekkórusának vezetője írta és tanította be, aki már a királynő látogatása előtt Oxfordba érkezett, hogy a darabot kellően előkészítse.³¹ A színmű, amely Chaucer *Canterbury mesék* című művéből dolgozza át a lovag meséjét, egy királyleány történetét jeleníti meg, akinek kezéért két ifjú verseng. A leány Diana szentélyében az istennő közbenjárását kéri, hogy ne kelljen férjhez mennie, de áldozatbemutatását elutasítás kíséri, és a szűz kezét a Venus oltárán áldozó Palamon nyeri el. A szerda esti előadás végkifejletét nagy siker kísérte, a közönség a zsúfolt teremben „*hatalmas zajjal és tapssal*” fogadta.³² Az összegyűlt egyetemi hallgatóság meg volt elégedve a végkifejlettel, hogy a szüzeknek férjhez kell menniük. Láthatólag a királynő is jól mulatott, nem bánta a célzást, és a királylányt játszó színésznak 8 aranyat küldetett „*májusköszöntő énekéért és a virágszedés jelenetért.*”³³

A délutánonként rendezett nyilvános disputák témái is az egyetem üzeneteit közvetítették az udvar és a királynő számára. Morálfilozófiából a témák például a következők

²⁹ Thomas Neale (1519–1590) 1540-től a New College tagja, héberprofesszor, katolikus szimpátiája miatt bajba került, 1569-ben visszavonult.

³⁰ NEALE 2006. 95–96.

³¹ ROBERTSON 1969. 45.

³² BEREBLOCK 2014. 656.

³³ WINDSOR 2014. 482.

voltak: 1. A fejedelem hatalmát öröklés vagy választás útján nyerje? 2. Melyik a jobb, ha egyedül a törvénynek, vagy ha egyedül csak a királynak van hatalma? A teológiai disputa témája hasonlóan provokatív volt: Fellázadhat-e egy polgár a rossz uralkodó ellen? A vitáknak minden beszámolóban központi figyelmet szenteltek, de míg a természetfilozófiai és orvosi kérdések kisebb, úgy a fent említett témákra adott válaszok és ellenérvek nagyobb teret kaptak.³⁴ Robinson³⁵ például a teológiai vita ismertetésének több mint kétszer annyi helyet ad, mint a jogi vagy morálfilozófiai vitának, háromszor annyit, mint az orvosinak, és négyszer annyit, mint a természettudományosnak. A teológiai téma aktualitását Kálvin azon nézete adta, amely a világi hatalomról szólva az uralkodó hatalmát Istentől eredőnek tartja, de megengedi a vallási vezetőknek, hogy felszólaljanak a király istentelen intézkedései ellen.³⁶ Míg e tanítás burkoltan beépült az 1560-ban Skóciában bevezetett vallási reformokba,³⁷ Angliában a Genfből hazaérkező emigránsok, akik Oxfordban is katedrához jutottak, nem tudták az anglikán egyházon belül nézeteiket érvényesíttetni. A vita különleges alkalmat nyújtott e radikális protestáns tételek nyilvánosság előtti megjelenésére, de a döntés természetesen csak a hivatalos álláspontot tükrözhetette. A feszültségre utal Bereblock is, aki – amikor a vitákat mint igazi harci tornákat írja le, ahol a felek „lelkesen”, az „igazat keresve” szálltak harcba – az uralkodó ellen történő lázadás képviselőinek beszéde előtt megemlíti, hogy a beszélők csak „kötelességtudatból” és „óvatosan, visszafogottan, és vonakodva” adták elő érveiket.³⁸ Egy másik beszámolóban Dr. Calhill opponensi beszéde előtt külön hangsúlyozza, hogy csak „elvi álláspontokat” (*figmentum*) fejt ki, azaz elhatárolja magát attól, hogy az érvelése valós helyzetekre is vonatkozhat.³⁹ A disputa lezárásaként a döntőbíró John Jewel, Salisbury püspöke, az alattvalók engedelmissége mellett foglalt állást és szavainak súlyát „a királynőért elmondott szent imával” húzta alá, amelyet hatalmas taps követett.⁴⁰

A tudományos viták utolsó napján a királynő maga is szólásra emelkedett. A beszámoló tanúsága szerint csak vonakodva, udvaroncai biztatására lépett a szónoki emelvényre, de összevetve a cambridge-i egyetemi látogatás hasonló eseményével, egyértelműen megállapítható, hogy a királynő uralkodói propagandájának egyik lényeges, előre megtervezett eleme volt Erzsébet beszéde. Ugyanakkor a helyzet meglehetősen kényes volt, hiszen egy fiatal nő szólalt fel latinul a sok egyetemi doktor választékos disputája után. Robinson meg is jegyzi, hogy csak azt írta le, amit hallott, mert a királynő csendesen szólt. Bereblock pedig az alkalom különlegességét hangsúlyozza, hiszen a kor elvárásának megfelelően Erzsébet a „női féltékenység és szerénység miatt húzódozott és mutatott kevés ön-

³⁴ Érdekes, hogy a szerdai jogvita mekkora teret kap a beszámolóban. A felvetett második példa, hogy egy adós az adósságát az időközben inflálódott pénz névértékén vagy valós értéken köteles-e visszafizetni, nyilván aktuális problémát feszegetett. Erzsébet uralkodásának korai éveiben több monetáris reformot is fogantatott, 1560-ban például új ezüstpénzt vezetett be, amellyel az elértéktelenedett pénzt kívánta felváltani. Intézkedéseinek sikerére Kingsmill utalt az első napon elhangzott köszöntőbeszédében. OXFORD VERSES 2014. 583.

³⁵ Nicholas Robinson (c.1530–1585), a cambridge-i Queens' College tagja, az ottani 1564-es királyi látogatásról is írt beszámolót.

³⁶ CALVIN 1561. IV. könyv 20. fejezet. Fol. 160–171.

³⁷ MACLEOD 2009. 5–7.

³⁸ BEREBLOCK 2014. 659.

³⁹ ROBINSON 2014. 541.

⁴⁰ BEREBLOCK 2014. 659.

bizalmat”, ugyanakkor az alattvalói iránti szeretete miatt mégis szólott hozzájuk.⁴¹ A beszéd többször kiemeli a női szerénység konvencióját, és ezen belül teremti meg a királynő hatalmi pozícióját. Erzsébet felszólalása kifogástalanul alkalmazza a humanista szónoklat felépítésének konvencióit, és habár hangoztatja műveltségének tökéletlenségét, ugyanakkor a szabadon elmondott, latin nyelvű, antik autoritásokra hivatkozó szöveg egyben ennek cáfolatát is adja, bemutatva a királynő briliáns nyelvi és retorikai képességeit. A kor elvárásainak megfelelően Erzsébet nem határozott és magabiztos uralkodóként mutatja magát, hanem taktikusan kellő tisztelettel adózik az egyetemi körök érdemeinek. Ugyanakkor határozottan elutasítja a disputák kényes pontjait, és így tapintatosan megköveteli magának a feltétlen királyi tiszteletet:

„Nem tudom meg nem dicsérni mind önöket, mind pedig elhangzott szavaikat, és nem elismerni mindezt, mint nagyon kitűnőt és kiválót. Voltak dolgok, amelyek kevésbé voltak tökéletesek, amelyekért maguk is elnézést kértek bevezetőikben, és amelyekre, mint királynő, nem adhatom áldásomat. De mivel mindig óvatosságot tanúsítottak bevezető szavaikban, nem elleneztem azokat a dolgokat, amelyeket oly tökéletesen műveltek és megvitattak.”⁴²

A beszéd tapintatos hangon szólította meg az oxfordi akadémiai testületet, míg a királynői tekintélyt megvédte, óvatosan kezelte az uralkodó és tudós alattvalói között húzódo érzékeny erőviszonyt. E korai királynői hozzáállás a huszonhat évvel későbbi látogatás alkalmával gyökeresen megváltozott: a fiatal és ügyesen taktikázó, az egyetemi tekintélyt tiszteletben tartó és a korabeli elvárásoknak adózó királynő helyett egy magabiztos, egyeduralmi hatalmi pozícióból kommunikáló uralkodó érkezett Oxfordba 1592-ben.

A királynő második oxfordi látogatása, 1592. szeptember 22–28.

Erzsébet második oxfordi látogatásának idejére a királynő és az ország helyzete megváltozott. 1588-ban az angol flotta a viharos szél segítségével visszaverte a spanyolok támadási kísérletét, és a királynő, mint férj nélküli „örökös szűz” megkezdte uralkodásának utolsó szakaszát. A spanyol Armada felett aratott győzelmet követő évtizedben viszont egyre sűrűsödtek a problémák, ezért Patrick Collinson ezt az időszakot a „*komisz*” kilencvenes éveknek nevezte el.⁴³ A királynő fokozatosan elvesztette a legbelső tanácsadóit: Leicester grófja a diadal után néhány héttel meghalt, majd két éven belül követte őt Francis Walsingham és Christopher Hatton is. Az új, fiatal udvaroncok között, élükön Robert Devereux-vel, Essex grófjával, mind több pártoskodás és viszály burjánzott az udvaron belül. Anglia hadi kiadásai is egyre nőttek, mivel az ország a korszak végéig folyamatosan háborúzott Németalföldön. A helyzetet súlyosbította a több évet is jellemző rossz termés és az ismétlődő pestisjárvány.

Oxford jelentőségét bizonyítja, hogy a királynő másodszor is felkereste a várost, míg Cambridge-be nem látogatott el többször. Ugyanakkor az első oxfordi látogatás sikere esetleg gyakoribb látogatásokat is előrevetíthetett volna, de hogy ez mégsem így történt, az arra utalhat, hogy a királynő talán mégsem örült annyira a hit- és jogtudósok önálló

⁴¹ ROBINSON 2014. 543.; BEREBLOCK 2014. 660.

⁴² ELIZABETH 2000. 90–91.

⁴³ „*Nasty nineties.*” COLLINSON 1995. 154.

véleménynyilvánításának.⁴⁴ A két látogatás között eltelt időszakban csak tovább erősödtek a puritán hangok Oxfordban, Erzsébetnek továbbra is számolnia kellett a radikális reformokat követelő teológusok ellenállásával.⁴⁵ A második látogatáskor azonban sokkal kevesebb alkalmuk volt a királynőre nyomást gyakorolni. Erzsébet látogatásának egyik célja épp a radikális teológiai irányzatok megregulázása és az „egyöntetűség” betartatása, azaz a hivatalos vallási nézetekhez történő igazodás hangsúlyozása lehetett. Az egyetemi város felkeresésének másik oka valószínűleg a kancellár személye körül kialakult viszály volt, ugyanis a posztért Leicester, majd az ő helyébe lépő Hatton halála után kíméletlen versengés alakult ki. Végül Essex grófja elől a tisztséget Thomas Sackville, Buckhurst bárója szerezte meg az év januárjában.⁴⁶

Erzsébet látogatását a tekintély szemszögéből vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a királynői tekintély elismerése fokozódott, míg a tudomány doktorai korántsem kapták meg azt az elismerést, mint az első alkalommal. A királynő első napi fogadásának forgatókönyve szinte teljesen megegyezik a korábbi látogatásával, a sorfalat álló és beszéddel készülő tudósoknak viszont Erzsébet válaszol, a köszöntés nyelvének megfelelően latinul vagy görögül, és nem mutat semmilyen női félénkséget vagy szerénységet. A későbbi programokban is hasonló magabiztosság jellemzi, a királynő részt vesz az összes istentiszteleten, és felvállalja a hit megfelelő gyakorlásának ellenőrzését. Az is kitűnik, hogy a tudományos disputák résztvevőitől szinte elvárás volt, hogy a kérdésre adott válaszuk előtt először a királynőnek adózzanak tisztelettel egy kis bevezetőben, és aki ezt elmulasztotta, annak ezt fel is rótták a beszámoló.⁴⁷ A vitákat a királynő ugyanúgy kiemelt helyről figyelhette, de míg a korábbi alkalommal a dokumentumok az élénk érdeklődéséről számolnak be, itt többször szólnak arról, hogy a beszédek hosszúnak találta, sőt egy alkalommal kétszer is leüzent a felszólalónak, hogy fogja rövidebbre a mondandóját.⁴⁸

A második szempont a tiszteletadás nyelve, amely itt is nagy hangsúlyt kapott. A kollégiumok falain kifüggesztett versek, illetve a köszöntőbeszédek viszont más nyelvi eszközöket használnak, mint a korábbi alkalommal. Jellemzően nem egy költői kép köré építik fel a dicsőítést, hanem halmozzák a legkülönbözőbb utalásokat egy művön belül, szabadon merítve a *Biblia*, a mitológia és a népszerű korabeli emblémairódalom képeiből. Míg a művelt uralkodóképp itt is helyet kap, de központi metaforává a királynő szerepe válik az új aranykor megteremtésében, melyet természetesen Angliára vonatkoztatnak az ország összes nehézsége ellenére. Megteremtik a korszak ellenségképét is, mert ennek fényében nyer értelmet Erzsébet tökéletes uralma. Az ellenséget Rómával és a pápával azonosítják, és jellemzése során nemcsak a sátánhoz kötik, hanem a fekete mágia egzotikus képeit is szívesen felhasználják. George Carleton⁴⁹ költeménye a pápa képzeletbeli monológiát eleveníti meg, ahol a gonoszság legkülönbözőbb eszközeit próbálja latba vetni az angol tiszta szűz egyszerű igaz uralmával szemben. A hosszas elbeszélés gazdag fantáziavilága rímeli Edmund Spenser monumentális művének, a *Tündérr királynőnek* (1590) a nyelvére, amely Erzsébet királynő érdemeit a jó és rossz apokaliptikus harcába illeszti. Míg a szűz, azaz

⁴⁴ KEENAN 2007. 102.

⁴⁵ SHENK 2003. 90.

⁴⁶ KNIGHT 2014. 622.

⁴⁷ STRINGER 2014. 633.

⁴⁸ WOOD 2014. 626.

⁴⁹ George Carleton (1557/58–1628) a Merton kollégium tagja, ahol 1585-ben szerzett fokozatot.

Erzsébet, nem harcol, csak villámokkal sújtja ellenségeit, addig védelmezői aktívan küzdenek a gonosz erőivel szemben, a versben az elsők között természetesen az új kedvenc, Essex grófja harcol:

*Nézd, Cadizt beteríti El Rocardillo pora,
Mik nemrég még a spanyolok védőbástyái voltak,
Azt most a fegyvereid szétzúzták.
(...)
Devereux kardjával, mint hódító,
Visszatér hozzád minden csatából.
A győzelmet az egész világon ünneplik, égboltunk
Új csillagát, királyi nimfa uralmadnak új dicsőségét.⁵⁰*

A versben nyoma sincs a korábbi erasmusi uralkodóeszménynek, propagandisztikus és korabeli politikai utalásokkal teli nyelve igen távol áll a korábbi látogatáson elhangzó dicsőítés békítő hangjától.

Thomas Churchyard⁵¹ műve is eltér a korábbi alkalom költeményeitől: a korszak egy másik eszközét, a petrarcai szerelmi költészetet építi bele versébe. E sablonos nyelvi elem Erzsébet dicsőítésében már az 1580-as évektől jelen van, amikor egyértelművé válik, hogy a királynő túljutott azon a koron, mikor érdemes volna férjhez menni egy esetleges utód miatt. Ekkor teremődik meg a szűz királynő mítosza és alakul ki az udvari dicsőítésben az a fordulat, hogy rá mint a legtökéletesebb, de elérhetetlen ideálra néznek fel. Ez a költői eszköz egyben a női hatalomgyakorlás újfajta megközelítésére is alkalmas: miközben nyíltan hangsúlyozza a nőiességet, ugyanakkor a feltétlen engedelmességre és szolgálatra figyelmeztet. Churchyard, a rá jellemző túlfűtött hangnemben, Erzsébetet a főnix metaforával magasztalja, megújuló és állandó érdemeit emeli ki, összevetve azokat más halandó udvarhölgyek múltó erényeivel: „*Míg udvarhölgyeid fénye kihuny, / mint sötét éjszakán a csillagok / De a főnix mint Phoebus ragyog / és fénye beteríti a világot.*”⁵²

A legutolsó szempont, az egyetemi közösség tanácsainak és kéréseinek megfogalmazása, amelyre alig találhatunk e királyi látogatás beszámolóiban utalást. Sőt, érdemes kiemelni azt a Merton Kollégiumban a belső tanácsadók (Privy Councillor) számára rendezett fogadást, ahol a vacsora után egy tudományos disputát rendeznek arról, hogy hasznos-e az állam számára, ha az alattvalók nyíltan vitatkoznak az állam dolgairól.⁵³ Habár részletes beszámoló nem maradt fenn az érvekről és ellenérvekről, már maga a kérdésfelvetés is a cenzúra és a központi ellenőrzés erősödését jelzi.

A St. Mary templom terében rendezett nyilvános disputák témái korántsem voltak olyan provokatívak vagy aktuálisak, mint 1566-ban. Az egyedüli politikailag kényes felvetés, amit megvitattak, az volt, hogy megengedhető-e egy keresztény államban a vallási kérdésekben történő képmutatás. A vita döntőbírájának véleménye érdekesen támasztja alá a közismert erzsébeti valláspolitikai gyakorlatot, amely nem kíván az emberek lelkébe

⁵⁰ CARLETON 2014. 673–674.

⁵¹ Thomas Churchyard (1520–1604) hivatásos katona, az udvar félhivatalos költője. 1574 után több királynői látogatásra is készített költeményeket és jeleneteket. Ez a verse az 1593-ban kiadott *Churchyards Challenge* kötetében jelent meg.

⁵² CHURCHYARD 2014. 678.

⁵³ WOOD 2014. 625.

betekinteni, csak a külső konformizmusra teszi a hangsúlyt. Herbert Westfaling, Hereford püspöke szerint „*a titkolódzás megengedhető, de nem a kétszínűség; és a ravaszkodás is, de csak, ha istenfélelemmel párosul.*”⁵⁴

Erzsébet királynő ezen a látogatáson is beszédet mondott, de a beszéd zárt körben hangzott el az utolsó napon, csak az egyetemi kollégiumok és iskolák vezetői hallhatták, viszont Wood beszámolója arra enged következtetni, hogy a királynő azt a nagyobb nyilvánosságnak szánta. A beszéd stílusában elűt a korábitól, mivel a királynő egyeduralkodói hatalmi helyzetéről árulkodik. Benne a királynő nem mint az egyetemi testület egy tiszteletbeli tagja jelenik meg, és felépítése sem követi az akadémikus retorika szabályait, az antik példákra történő hivatkozást. A szöveg még utalást sem tesz a város nagyhírű egyetemi tradícióira, a tudósok szakmai kiválóságára, szinte hiányzik belőle az akadémiai tekintély elismerése. Ugyan a királynő itt is háláját fejezi ki a fogadóknak, de ezt az alattvalók iránta mutatott szeretete elismeréséül teszi. A tudós társaság egyedüli érdeme a királynő felé tanúsított szeretet, amelynek jellemzésére Erzsébet Szent Pál korinthusiakhoz írt első levelének szófordulatait használta, így magát mintegy isteni szerepbe állítva:⁵⁵

„[Hálás vagyok] *a szeretetért, melyet fül nem hallott, szem nem látott még, sem emberi emlékezet nem jegyzett fel (...) az időnek nincs hatalma felette, az idő, ami a vasat kikezdi és a sziklát szétmállasztja, ezt nem tudja szétszakítani. Ez az érdemük, amelyet időtlennek hinnék, ha magam is örökkévaló lennék.*”⁵⁶

A beszéd nem kívánta Erzsébetet az egyetemi doktorok műveltségéhez mérni, hanem földe helyezte annak szeretethimnuszai értelmében, ahol „*a próféta megszűnik, / a nyelvek elhallgatnak, / a tudomány elenyészik,*” de a szeretet megmarad.⁵⁷ A királynő kiváltságos pozícióját azzal is hangsúlyozta, hogy a tudásra szomjazó uralkodó helyett a tanító szerepét veszi fel, ő ad tanácsot és leckét a tudósoknak, ő állapítja meg számukra a követendő utat:

„*És most egy tanács, figyeljenek rá, ha követik, semmi kétségem földe, hogy Isten dicsőségére válik, a maguk hasznára lesz, és az én külön öröömre szolgál. Hogy az egyetem még sokáig fennállhasson, legyen külön gondjuk Isten szolgálatára (...) ahogy azt az isteni törvény előírja és a mi törvényünk utasítja. Mert bizony nem olyan fejedelmük van, aki olyat tanítana, ami az igaz keresztény lelkiismeret ellen volna. Értsék meg, hogy előbb lennének halottak, minthogy bármi olyanra utasítsam magukat, ami a Szentírás ellen való. (...) Arra figyelmeztetek ezért, hogy ne a törvények előtt járjanak, hanem kövessék azokat, ne vitatkozzanak arról, hogy jobbak lennének-e mások azok helyett, hanem tartsák be, amit az isteni törvény parancsol és a mi törvényünk előír.*”⁵⁸

A beszéd legutolsó része pedig kifejezetten felvázolja azt a hierarchiát, amelyben a királynő a legfelsőbb hatalom, akinek nem számít Oxford bölcs iránymutatása, hanem kifejezetten az engedelmisséget várja el: „*És mostantól emlékezzenek arra, hogy minden egyes ember engedelmeskedjék felettesének (...) tudván, hogy ha a felettesek helytelenül járnak*

⁵⁴ WOOD 2014. 626.

⁵⁵ SHENK 2003. 88.

⁵⁶ ELIZABETH 2000. 327.

⁵⁷ I KÖR 13,8.

⁵⁸ ELIZABETH 2000. 328.

el, akkor nekik is van irányító felettesük, akinek kötelessége, hogy meg is büntesse őket.”⁵⁹ A királynő a vallási egyöntetűség gondolatával zárta beszédét, amelyben hangsúlyozta, hogy a megosztottság gyengeségre vezet, mintegy válaszolva az egyetemen erősödő puritán frakció kihívására.

E beszéd után Erzsébet eltávozott a városból, látogatása rendben lezajlott, de a királynő nem is adott lehetőséget bármiféle véleménynyilvánításnak. A fennmaradt gyérebber dokumentációból is kitűnik, hogy elvárta tudósaitól tekintélyének feltétlen elismerését, a sablonos szófordulatokban megnyilvánuló tiszteletet és iránymutatásainak követését.

Konklúzió

Erzsébet királynő 1566-os és 1592-es oxfordi látogatásának programja nagyon hasonló volt, mivel a királynő alkalmazkodott az egyetem életéhez. De ha a tekintély, tiszteletadás és a tanács hármasszempontja szerint vizsgáljuk az eseményeket, kitűnik, hogy mennyire más volt az uralkodó és az egyetemi testület viszonya a két alkalom során. Az első látogatáskor még sok rendezetlen politikai és vallási kérdés várt válaszra, és Erzsébet saját helyzete, családi állapota és az öröklés is bizonytalan volt. Ebben a korszakban a királynő az egyetem testületére támaszkodva, annak segítségével és a humanista uralkodóeszmény felhasználásával kívánta helyzetét legitimálni. A huszonhat évvel későbbi látogatás ezzel szemben egy magabiztos, ellentmondást nem tűrő uralkodónő vizitációja, ahol Erzsébet a világi és egyházi hatalom képviselője, a bölcsek és tudósok tanítómestere. A két látogatás női hatalomgyakorlási eszközei is mások: mindkettő kihasználja a nőiességre történő hivatkozást, de míg az első a konvencionális elvárásoknak megfelelően a szerénység és gyengeség képeire épít, addig a második az elérhetetlen, csodálatos és feltétlen szolgálatot kívánó nőképre.

KÉPJEGYZÉK

1. kép Oxford, 1605. John Speed térképe. Forrás: Bodleian Library, Oxford.

FORRÁSOK

- BEREBLOCK 2014 BERELOCK, John: *Commentarii sive Ephemeræ actiones rerum illustrium Oxonii gestarum in aduentu Serenissimæ Principis Elisabethæ*. Bodleian Library Oxford, MS Rawl D. 1071. In: NICHOLS 2014. I. 611–665.
- CALVIN 1561 CALVIN, John: *The Institution of Christian Religion*. Ford. Thomas NORTON. London: Reynold Wolf and Richard Harrison, 1561.
- CARLETON 2014 CARLETON, George: *Ad Seremissimam Elizabethan Angliæ Franciæ et Hiberniæ Reginam: Carmen Panegyricum*. British Library, Royal MS 12 A XLIII, fos. ir–8r. In: NICHOLS 2014. III. 656–674.

⁵⁹ ELIZABETH 2000. 328.

- CHURCHYARD 2014 CHURCHYARD, Thomas: *A Few Plaine Verses of Truth Against the Flatterie of Time*. 1593. In: NICHOLS 2014. III. 677–679.
- ELIZABETH 2000 ELIZABETH I: *Collected Works*. Eds. MARCUS, Leah S. – MUELLER, Janel – ROSE, Mary Beth. Chicago and London, 2000.
- HENTZNER 1612 HENTZNER, Paul: *Itinerarium Germaniae, Galliae; Angliae; Italiae*. Nuremberg, 1612.
- NEALE 2006 NEALE, Thomas: *Collegiorum Scholarumque Publicarum Academiae Oxoniensis Topographica Delinatio*. Bodleian Library MS 13 Ai–iv, 1–21. In: *Queen Elizabeth's Book of Oxford*. Szerk. DURNING, Louise. Bodleian Library Oxford, 2006. 40–99.
- OXFORD VERSES 2014 *OXFORD VERSES and Orations*. British Library, Roy12, fos. 1^v–27^v. In: NICHOLS 2014. I. 546–608.
- ROBINSON 2014 ROBINSON, Nicholas: *Of the Actes Done at Oxford When the Quenes Majestie was There*. Folger Shakespeare Library MS V.a. 176, fos. 154r–166v. In: NICHOLS 2014. I. 517–545.
- STRINGER 2014 STRINGER, Philip: *A brefe of the Entertainment giuen to Queene Elizabeth. By the University of Oxford: in anno 1592*. In: NICHOLS 2014. III. 630–639.
- WINDSOR 2014 WINDSOR, Miles: *The Receavinge of the Quenes Maiestie into Oxford*. Corpus Christi College, Oxford, MS 257, fos. 104–123. In: NICHOLS 2014. I. 469–489.
- WOOD 2014 WOOD, Anthony: *History and Antiquities of the University of Oxford*. 1786. In: NICHOLS 2014. III. 622–630.

IRODALOM

- COLE 1999 COLE, Mary Hill: *The Portable Queen: Elizabeth I and the Politics of Ceremony*. Amherst, 1999.
- COLLINSON 1995 COLLINSON, Patrick: Ecclesiastical Vitriol: Religious Satire in the 1590s and the Invention of Puritanism. In: *The Reign of Elizabeth I: Court and Culture in the Last Decade*. Ed. GUY, John. Cambridge, 1995. 150–170.
- HACKETT 2014 HACKETT, Helen: A New Image of Elizabeth I: The Three Goddesses Theme in Art and Literature. *Huntington Library Quarterly* 77. (2014):3. 225–256.
- KEENAN 2007 KEENAN, Siobhan: Spectator and Spectacle: Royal Entertainments at the Universities in the 1560s. In: *The Progresses, Pageants, and Entertainments of Elizabeth I*. Eds. ARCHER, Jayne Elisabeth – GOLDRING, Elizabeth – KNIGHT, Sarah. Oxford, 2007. 86–103.

- KILROY 2013 KILROY, Gerald: The Queen's Visit to Oxford in 1566: A Fresh Look at Neglected Manuscript Sources. *British Catholic History* 31. (2013):3. 331–373.
- KNIGHT 2014 KNIGHT, Sarah: Introduction to Queen Elizabeth's Second Visit to the University of Oxford. In: *John Nichols's The Progresses and Public Processions of Queen Elizabeth I*, I–V. Eds. GOLDRING, Elizabeth – EALES, Faith – CLARKE, Elizabeth – ARCHER, Jayne Elisabeth. Oxford, 2014. III. 622.
- MACLEOD 2009 MACLEOD, Donald: The Influence of Calvinism on Politics. *Theology in Scotland* 14. (2009):2. 5–22.
- NICHOLS 2014 *John Nichols's The Progresses and Public Processions of Queen Elizabeth I*, I–V. Eds. GOLDRING, Elizabeth – EALES, Faith – CLARKE, Elizabeth – ARCHER, Jayne Elisabeth. Oxford, 2014.
- POLLNITZ 2015 POLLNITZ, Aysha: *Princely Education in Early Modern Britain*. Cambridge, 2015.
- ROBERTSON 1969 ROBERTSON, Roderick: Oxford Theatre in Tudor Times. *Educational Theatre Journal* 21. (1969):1. 41–50.
- SHENK 2003 SHENK, Linda: Turning Learned Authority into Royal Supremacy: Elizabeth's Learned Persona and University Orations. In: *Elizabeth I: Always Her Own Free Woman*. Eds. LEVIN, Carole – CARNEY, Jo Eldridge – BARRETT-GRAVES, Debra. Burlington, VT 2003. 78–96.

**Representation and Propaganda:
Queen Elizabeth's Two Visits to Oxford**

by Erzsébet Stróbl

(Summary)

The paper explores the concept of female sovereignty by comparing the two visits of Queen Elizabeth I to the university town of Oxford: first in 1566 and the second in 1592. The analysis of the extant documents shows that the late reign of the Queen became more autocratic and tolerated less discussion on issues of authority. The receptions staged by the scholars included academic disputations that directly addressed general questions of princely power and the Church of England, such as the superiority of law over the king, or the right to dissemble about religious beliefs. Although both visits focused on theoretical issues, the themes of the second were markedly less daring. The paper also examines the rhetoric of Queen Elizabeth's response to such challenges, and investigates the political and religious contexts of her visits in order to highlight how the Queen's position as female monarch changed in the last decades of the sixteenth century.